

Araştırma Makalesi

Nâdir Şah Oğlu Rızâ Kuli Mîrzâ'nın Efsanevî Düğünü: Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han

The Legendary Wedding of Nadir Shah's Son Riza Kuli Mirza: Terceme-i Arusname-i Mirza Mehdi Khan

Arif Edip AKSOY¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, arifedipaksoy@gmail.com

Öz: Avşar Devleti'nin kurucusu ve en büyük hükümdarı Nâdir Şah'ın oğlu ve veliahtı Rızâ Kuli Mîrzâ'nın Şah II. Tahmasb'ın kızkardeşi ve Şah III. Abbas'ın halası Fatma Begüm'le evliliklerini konu alan, Kerküklü Mehmed Mîhrî'nin Mîrzâ Mehdî Han'ın *Dürre-i Nâdire*'sini kaynak alarak tercüme ettiği *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, Osmanlı inşâ nesri içinde ilgi çekici eserlerden biridir. Eserin içindeki Farsça manzumeler ona manzum-mensur bir yapı da katmaktadır. Eserdeki ayet iktibasları, metinle *Kurân-ı Kerîm* arasında bağlantı kurmayı amaçlamakla birlikte metnin inandırıcılığını da arttırmayı hedeflemektedir. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* bölümüyle Türkçeye tercümesi olan ve mensur bir sûrnâme özelliği taşıyan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* arasındaki kelime, tamlama seçimleri ve üslup özellikleri de büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Bu çalışmada, *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* bölümüyle *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* arasındaki üslup, tercüme usulü ve imla hususiyetleri belirlendikten sonra metnin muhtevası hakkında bilgiler verilecek ve *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* isimli eserin transkripsiyonlu tam metni ortaya konulmaya çalışılacaktır. Gerekli yerlerde metin tenkidi ve tamiri için *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* bölümüne müracaat edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arûsnâme, Mehmed Mîhrî, Dürre-i Nâdire, Mîrzâ Mehdî, Rızâ Kuli Mîrzâ.

Atıf: Aksoy, A. E. (2025). "Nâdir Şah Oğlu Rızâ Kuli Mîrzâ'nın Efsanevî Düğünü: Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 9(2): 566-585.

DOI: 10.31465/eeder.1717497

Geliş/Received: 11.06.2025

Kabul/Accepted: 23.10.2025

Yayın/Published: 27.10.2025

Abstract: The *Terceme-i Arûsnâme-i Mirza Mehdi Khan*, which is about the marriage of Riza Kuli Mirza, the son and heir of Nadir Shah, the founder and greatest ruler of the Avshar State, and Fatma Begum, the sister of Shah Tahmasb II and aunt of Shah Abbas III, and which Mehmed Mihri -who was born in Kirkuk- translated by taking Mirza Mehdi Khan's *Durre-i Nadire* as a source, is one of the interesting works of Ottoman ornate prose. The Persian verses in the work also give it a verse-prose structure. The verse quotations in the work aim to establish a connection between the text and the Quran, as well as to increase the credibility of the text. There are also significant similarities in the word and phrase choices and style between the *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* section of *Durre-i Nâdire* and its translation *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han*. In this study, after determining the style, translation method and spelling features between the *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* section of *Durre-i Nâdire* and *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, information about the content of the text will be given and an attempt will be made to present the transcribed full text of the work named *Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han*. For criticism and repair of the text, where necessary, reference will be made to the *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* section of *Durre-i Nâdire*.

Keywords: **Keywords:** Arûsnâme, Mehmed Mîhrî, Durre-i Nâdire, Mîrzâ Mehdî, Rızâ Kuli Mîrzâ.

Extended Abstract

Although the work titled *Terceme-i Arûsnâme-i Mirza Mehdi Khan*, translated by Mehmed Mihri -who is from Kirkuk-(d. 1333/1915) from Mirza Mehdi Khan (d. 1762-1769?), seems like an independent treatise at first glance, we have determined in our examinations that this work is registered between pages 109-120 of Mirza Mehdi Khan's *Durre-i Nadire* manuscript and bears the title *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mirza*. There is no mention of an independent work named *Arûsnâme* in the postgraduate theses conducted in our country on the works of Mirza Mehdi Khan.

Durre-i Nadire, as its name suggests, is a work that tells the story of the state of Nadir Shah (d. 1160/1747) - up to the accession of Ibrahim Khan. It would be appropriate to evaluate the life story of Riza Kuli Mirza (d. 1160/1747) together with the life of his father Nadir Shah, as father-son and state relations are also discussed together in *Durre-i Nadire*. Nadir Shah, who belonged to the Kirklu tribe of the Avshar tribe, became one of the well-known emirs of the Khorasan region with his high merits (1137/1725), and received the title of Tahmasb Kuli for his services to Tahmasb II. He ascended to the throne of Iran in 1736 at the congress held in the Mughan Sahara of Azerbaijan. Nadir Shah's son, Riza Kuli Mirza, was born on Sunday, 25 Jumada al-Awwal 1131/1719. It is known to experts that textual criticism of both written and printed works that do not have a second copy can sometimes be quite difficult. After we started reading the heavy and elaborate translation of Kerküklü Mehmed Mihri, *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, we could not find a second copy of this printed work. However, in our readings of Nâdir Shah and his period, we understood that the relevant translation was actually a Turkish translation of the section of Mîrzâ Mehdî Han's *Durre-i Nâdire*, *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ*. We tried to make the textual criticism that we could not make from a second copy from the Persian original of the relevant work.

Mirza Mehdi Khan, influenced by the *History of Vassaf* in *Durre-i Nadire*, created one of the most intricate prose works in Persian. The section of *Durre-i Nadire* called *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mirza* is the main source of Mehmed Mihri's translation of *Terceme-i Arûsnâme-i Mirza Mehdi Khan*. The main text, which is 11 pages in *Durre-i Nadire*, is 19 pages in *Terceme-i Arûsnâme-i Mirza Mehdi Khan*. The number of lines in *Durre-i Nadire* is 15 and the footnotes are given below the line, however, the number of lines in *Terceme-i Arusname-i Mirza Mehdi Han* is 19-20, including the footnotes. The first page (p. 109) of the *Der-Beyân-ı Arus-ı Rızâ Kuli Mirza* section of *Durre-i Nadire* was not translated by Kirkuklu Mehmed Mihri, so there is no indication that the wedding mentioned in Mehmed Mihri's work was Rızâ Kuli Mirza's wedding. Rızâ Kuli Mirza's name is never mentioned in the work. Although the fact that page 109 from *Durre-i Nadire* has not been translated gives the impression that *Terceme-i Arusname-i Mirza Mehdi Han* is a different/different work, pages 110-120 are almost identical to *Terceme-i Arusname-i Mirza Mehdi Han* in terms of both style and spelling and preferred vocabulary.

The first four lines of page 110 of the *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* section of *Durre-i Nâdire* begin *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han*. When the main plot of both works is examined, it is observed that Kirkuklu Mehmed Mihri followed and imitated Mîrzâ Mehdî Han in terms of both style and translation method and preferred vocabulary. For this reason, the page headings in *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kuli Mîrzâ* were included in the *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han* text by us. In this way, the researcher who reads the translation named *Terceme-i Arûsnâme-i Mîrzâ Mehdî Han* will be able to see on which page of *Durre-i Nâdire* the relevant section/page is. However, when looking at *Durre-i Nâdire*, it is observed that there are many footnotes under the lines and many explanations in the margins. These footnotes were sometimes translated into Turkish by Kerküklü Mehmed Mihri and sometimes given

without any changes. In addition to this, when we add footnotes, a triple footnote system is encountered in the Latin-lettered text of the work. Although Kirkuklu Mehmed Mihri generally followed Mirza Mehdi Khan's underline annotation system, he acted independently of him in some places, adding footnotes to places where Mirza Mehdi Khan did not add footnotes, or did the opposite and did not include some of Mirza Mehdi Khan's footnotes in his work.

Giriş

Kerküklü Mehmed Mihri'nin (ö.1333/1915'ten sonra) Mîrzâ Mehdî Han'dan (ö.1762-1769?) tercüme ettiği *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* adlı eser, ilk bakışta müstakil bir risale gibi görünse de yapılan incelemelerde bu eserin Mîrzâ Mehdî Han'ın Farsça olarak kaleme aldığı *Dürre-i Nâdire* yazmasının 109-120 sayfaları arasında kayıtlı olduğu ve *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ* başlığını taşıdığı tarafımızca tespit edilmiştir. Mîrzâ Mehdî Han'ın eserleri üzerinde ülkemizde yapılan lisansüstü tezlerde de *'Arûs-nâme* isimli müstakil bir eserin bahsi geçmemektedir (Shahed, 2016: 24; Heyet, 2021: 14).

Dürre-i Nâdire, isminden de anlaşılacağı üzere Nâdir Şah (ö. 1160/1747) Devletini -İbrâhîm Han'ın cülusuna kadar- anlatan bir eserdir. Rızâ Kulı Mîrzâ'nın (ö.1160/1747) hayat hikâyesini babası Nâdir Şah'ın hayatıyla beraber değerlendirmek yerinde olacaktır. Nitekim baba-oğul ve devlet münasebetleri *Dürre-i Nâdire*'de de birlikte ele alınmıştır. Avşar boyunun Kırklı obasına mensup olan Nâdir Şah, sahip olduğu yüksek meziyetlerle Horasan bölgesinin tanınmış emirleri arasına girmiş (1137/1725), II. Tahmasb'a olan hizmetleri dolayısıyla da "Tahmasb Kulı" unvanını almıştır (Özcan, 2006: 276; Sümer, 1991: 164). Azerbaycan'ın Mugan sahrasında toplanan kurultayda 1736'da İran tahtına oturmuştur. Nâdir Şah'ın oğlu Rızâ Kulı Mîrzâ 25 Cemaziyelevvel 1131/1719 Pazar günü dünyaya gelmiştir (Mîrzâ Mehdî Han, (nd): 147).

Nâdir Şah, 1738'de oğlu Rızâ Kulı Han'ı İran hükümdarı sıfatıyla Meşhed'e yollamıştır. Nâdir Şah, Hindistan fethini tamamlarken oğlu Rızâ Kulı Mîrzâ da 1740'ta Türkistan seferine çıkmıştır (Özcan, 2006: 277). Rızâ Kulı Mîrzâ, 1143/1731 yılında II. Tahmasb'ın kızkardeşi III. Abbas'ın da halası olan Fatma Begüm'le Meşhed'in Çarbağ bölgesinde bir hafta süren gösterişli bir düğünle dünya evine girmiş, bu vesileyle Safevî hanedanıyla da akraba olmuştur. Babası Nâdir Şah'ın bu düğüne katılmak için aceleyle Meşhed'e geldiği de bilinmektedir (Mîrzâ Mehdî Han, 1293/1876: 109; Mîrzâ Mehdî Han, (nd): 210-211).

Rızâ Kulı Mîrzâ, 1152/1739 yılında hareketlerinden şüphelendiği Şah II. Tahmasb'ı ve oğlu III. Abbas'ı katletmiştir. Bu şekilde Safevî hanedanı son bulmuştur (Shahed, 2016: 301). Oğlunun kendine isyan edebileceğinden şüphelenen Nâdir Şah, Rızâ Kulı Mîrzâ'nın gözlerine mil çekirmiştir (1742). Rızâ Kulı Mîrzâ'nın dayısı Lutf Ali Han da aynı akıbetten kurtulamamıştır (Mîrzâ Mehdî Han, 1293/1876: 310-311). Rızâ Kulı Mîrzâ, babası Nâdir Şah'la aynı tarihte amca oğlu Ali Şah tarafından Kalat Kalesi'nde öldürülmüştür, bu kıyımdan sadece oğlu Şahrüh Mîrzâ kurtulabilmiştir (Mîrzâ Mehdî Han, 1293/1876: 326). Rızâ Kulı Mîrzâ'nın oğlu Şahrüh Mîrzâ, kısa bir müddet sonra (1748) Avşar tahtını ele geçirmiştir (Mîrzâ Mehdî Han, 1293/1876: 377).

1. Dürre-i Nâdire ve Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'a Dair

1.1. Dürre-i Nâdire ve Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han Arasındaki Bağ

İkinci bir nüshası bulunmayan gerek yazma gerekse matbu eserlerin metin tenkidinin zaman zaman oldukça güç hâl alabildiği ehline malumdur. Kerküklü Mehmed Mihrî'nin ağır ve ağıdalı tercümesi olan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* isimli eserinin ikinci bir nüshasına ulaşamamıştır. Bununla birlikte Nâdir Şah ve dönemine ait yapılan okumalarda ilgili tercümenin aslında Mîrzâ Mehdî Han'ın *Dürre-i Nâdire*'sinin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* adlı bölümü'nün Türkçe'ye çevirisi olduğu anlaşılmıştır. İkinci bir nüshadan yapılamayan metin tenkidi ilgili eserin Farsça aslından yapılmaya çalışılmıştır.

Mîrzâ Mehdî Han, *Dürre-i Nâdire*'de *Vassaf Târihi*'nin de etkisinde kalarak Farsçanın en girift nesirlerinden birini oluşturmuştur (Shahed, 2016: 5). *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* isimli bölümü, Mehmed Mihrî'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* adlı çevirisinin asıl kaynağıdır. *Dürre-i Nâdire*'de 11 sayfa tutan ana metin, *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'da 19 sayfadır. *Dürre-i Nâdire*'nin satır sayısı 15'tir ve haşiyeler satır altında verilmiştir. Bununla birlikte *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ın satır sayısı 19-20'dir, bu satır sayısına dipnot kısmında kaydedilen haşiyeler de dâhildir. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* isimli bölümünün ilk sayfası (s. 109), Kerküklü Mehmed Mihrî tarafından çevirilmemiştir. Dolayısıyla Mehmed Mihrî'nin eserinde bahsi geçen düğünün Rızâ Kulî Mîrzâ'nın düğünü olduğuna dair herhangi bir emare bulunmamaktadır. Eserde Rızâ Kulî Mîrzâ'nın ismi hiç anılmamaktadır. *Dürre-i Nâdire*'den sayfa 109'un tercüme edilmemiş olması okuyucuya *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ın farklı/başka bir eser olduğu izlenimini verse de sayfa 110-120 arası gerek üslup ve imla gerekse tercih edilen kelime kadrosu bakımından *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* 1a hemen hemen aynıdır.

Dürre-i Nâdire'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* başlıklı 109. sayfasında Rızâ Kulî Mîrzâ'nın ve II. Tahmasb'ın kız kardeşinin isimleri zikredilerek ağır tasvirlerle Fatma Begüm'ün güzelliği vasfedildikten sonra aşağıdaki Arapça manzume kaydedilmiştir:

Eş-şelcû 'alâ-zevâyibi'l-ağşân
Kâd qarrahâhâ kâlâyidi'l-mercân
În merra bihâ eş-şabâ tehâvâ ve beddedâ
Ke'n-nevri tesâkâţat 'ani'l-efnân

Dalların üzerinde erimekte olan kar, mercan gerdanlıklarını dallara taktırır. Eğer saba rüzgârı ona uğrarsa dallardan çiçek gibi dökülür ve dağılır (s. 109).

Bu manzumeden sonra ağıdalı betimlemelerine devam eden Mîrzâ Mehdî Han, bu nikâhın uğuru noktasında gökyüzünden birçok delil getirdikten sonra meşhur şair İbni Tabâtabâ'ya ait olan aşağıdaki manzumeyi kaydetmiştir:

Ve leyletin âtrabenî cünhuhâ
Feħalletnî fî-'ursi'z-zencî
Keennemâ el-Cevzâü fî-cünhi'd-dücâ
Tabbâletün tağribü bi'ş-şanci
Kâ'imetün kâd cerradet kâşfehâ

Mâyilete'r-ra'si mine'l-gancı

Bana kendimi zencilerin düğününde hissettiren ve karanlığı beni coşturan nice gece vardır. Sanki Cevza burcu gecenin zifiri karanlığında çalgı aletine vuran kadındır. Ayakta durup saldırısını tekrarladı, coşkudan da başını sallıyor (s. 109).

Mîrzâ Mehdî Han, bu evliliğin bayram gibi çok kutlu bir vakitte yapıldığını süslü cümlelerle beyan ettikten sonra “Zühre-i Zehrâ-iktirân” tamlamasını da kullanarak gezegenlerin bu düğünün mübarekliğine ışık tuttuğu hatırlatır. Düğünün mübarek [1143/1731 senesinin] Recep ayının 11. gecesini yapıldığını belirtir. İbnü'r-Rûmî'ye ait olan aşağıdaki manzumeden sonra s.110'un 4. satırı itibarıyla eserin Kerküklü Mehmed Mihrî tarafından yapılan Türkçe tercümesi başlamaktadır. Dolayısı ile *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ* bölümüyle *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ı birbirinden ayıran 1 sayfa 4 satırlık bölüm bitmiş olur:

Qad ʔala'a'l-bedru mine'z-zühra
Fî-devletin mûnikati'z-zehrâ
Feaḏḏhati'l-hurratü maḡrûneten
Bi'l-hurri fî-devleti'l-hurra
Lâa'ḡaben min-ferḡatin terḡa

Zühre'den dolunay ortaya çıktı, onun parlak ve temiz devletinde. Onun özgür devletinde özgür kadın özgür erkekle eşleşti. Sevinci hüznü takip etmedi. Ondan başka asla seçkin kimse yoktur (s. 110).

1.2. Dürre-i Nâdire'den Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'a Çeviri Usul ve Üslubu

Dürre-i Nâdire'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ* bölümünün 110. sayfasının ilk dört satırı itibarıyla *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* başlamaktadır. Her iki eserin ana kurgusuna bakıldığında gerek üslup ve tercüme usulü gerekse tercih edilen kelime kadrosu itibarıyla Kerküklü Mehmed Mihrî'nin Mîrzâ Mehdî Han'ı birebir takip ve taklit ettiği gözlemlenmektedir. Bu sebeptendir ki *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ*'da bulunan sayfa başlıkları, *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* metnine tarafımızca dâhil edilmiştir. Bu sayede *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* isimli tercümeyi okuyan araştırmacı, ilgili bölümün/sayfanın *Dürre-i Nâdire*'nin hangi sayfasında olduğunu görebilecektir. Bununla birlikte, *Dürre-i Nâdire*'ye bakıldığında satır altlarında birçok haşiyenin, derkenarda birçok açıklamanın bulunduğu gözlemlenir. Bu haşiyeler Kerküklü Mehmed Mihrî tarafından bazen Türkçeye çevrilmeye çalışılarak bazen de hiç değiştirilmeden dipnotta verilmiştir. Üzerine bir de tarafımızca eklenen dipnotlar gelince eserin Latin harfli metninde üçlü bir dipnot sistemiyle karşılaşılacaktır. Kerküklü Mehmed Mihrî, Mîrzâ Mehdî Han'ın satır altı haşiyeleri genel itibarla takip etmekle birlikte bazı yerlerde bağımsız hareket etmiş, Mîrzâ Mehdî Han'ın dipnot koymadığı yerlere de dipnot koymuş veya bunun tam tersini yaparak Mîrzâ Mehdî Han'ın bazı dipnotlarını eserine dâhil etmemiştir.

Dürre-i Nâdire'nin genelinde ayet iktibasları önemli bir yer tutmaktadır. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ* bölümünde kullanılan ayet iktibaslarıyla *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'da kullanılan ayet iktibasları ve alıntı biçimleri birebir aynıdır. Hatta

ayetlerin asıllarında bulunmayan, fakat ayet başlarında Mîrzâ Mehdî Han tarafından kullanılan "ellezî" lafızları Mehmed Mihrî tarafından da aynen kullanılmıştır. Bu durum, Mehmed Mihrî'nin tercümede metnin aslına ne derece sadık kaldığının delillerinden biridir. Zümer, Gafir (Mümin), Yasin, İhlas, Neml ve Mülk surelerinden yapılan ayet iktibasları, Mehmed Mihrî tarafından aynen alıntılanmıştır. Bu iktibasların her iki metinde kullanım şekilleri düğün, gökyüzü, süs ve yaratılış vb. konularda olup Rıza Kulî Mîrzâ'nın düğünüyle bağlantı kurmayı amaçlamaktadır.

Dürre-i Nâdire'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünde tercih edilen Farsça manzumeler, *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'da aynen kaydedilmiştir. Bu manzumelerdeki bazı kelimelerde görülen nüsha farkları tarafımızca dipnotlarda belirtilmiştir. Üç Farsça manzume, toplam 10 mısradır ve metnin içine dağıtılmıştır. Bu yapı, eseri manzumensur bir metin şekline taşımaktadır. Mehmed Mihrî, Mîrzâ Mehdî Han'dan farklı olarak dipnotta olmak kaydıyla Sadî-i Şîrâzî'ye ait Farsça bir beyti fazladan kaydetmiştir

Bu durumda karşımıza şu soru çıkmaktadır: Metindeki bütün Farsça manzumeleri aynen kaydeden Mehmed Mihrî, *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünün hemen başındaki (s.109-110) biri İbni Tabâtâbâ'ya, diğeri İbnü'r-Rûmî'ye ait toplamda üç adet Arapça manzumeyi neden yazmamıştır? Bu husus, müellifin esere müstakil bir izlenim verme arzusu ile ilişkili olabilir. Müellif, ilk sayfayı tercüme edip bu sayfada bulunan Arapça manzumelerle Rızâ Kulî'nin ismini kullansa eserin *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünün birebir çevirisi olduğunun hemen anlaşılma ihtimali ortaya çıkabilirdi. İkinci veya daha zayıf ihtimal ise Mehmed Mihrî'nin Arapçasının fazla iyi olmamasıdır ki bu durum dahi Arapça manzumeleri kaydetmeye engel değildir. Ayrıca Mehmed Mihrî'nin Kerkük'te iyi derecede Arapça ve Farsça eğitimi aldığı da bilinmektedir. Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ın Farsçadan, Farsçasının da Arapçadan tercüme edildiği yönünde ifadeler rastlansa da bu iddialara dair herhangi bir delil sunulmamaktadır. Bunun sebebi, araştırmacıların *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünü görmemiş olmaları, görenlerin ise burada bulunan üç adet Arapça manzumeyi *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ*'nın Arapça asıl metni veya Arapça asıl metnin bir parçası olarak telakki etmeleri olabilir. Fakat böyle bir tutum yanlış olur. İlgili manzumeler *Rızâ Kulî Mîrzâ*'nın düğünü için Mîrzâ Mehdî Han tarafından seçilmiş olup *Dürre-i Nâdire*'nin üslubuyla birebir uyumludur.

Ayet ve manzume iktibaslarının haricinde *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümüyle *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* arasındaki temel benzerlik, kelime seçiminde izlenmektedir. Sıradan bir çeviriden beklenen, Arapça ve Farsça kelime, kelime gruplarını Türkçeye olabildiğince anlaşılır bir biçimde aktarmakken *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'da bu beklenti içine girilemez. Zira Rızâ Efendi ve Mahvî Efendi'lerin takrizlerinden (s. 3-4) de anlaşılacağı üzere "hüner-nümâyân-ı 'aşrdan" Mehmed Mihrî'nin asıl maksadı hünerini, maharetini ve ustalığını ortaya koymaktır. *Dürre-i Nâdire*'nin Farsçanın en ağdalı nesirlerinden olduğu araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir. Mehmed Mihrî de kendi tercümesiyle Türkçenin en girift nesirlerinden birini ortaya koymuştur. Takrizlerden ve

sebeb-i teliften de anlaşılacağı üzere bu, bilinçli bir seçimdir. Asıl gaye, eserin Türkçeye tam ve anlaşılır bir çevirisini kazandırmaktan ziyade tasvirler, betimlemeler ve süslemelerle dolu Doğu edebiyatının Türkçe şubesine benzer bir eser kazandırmaktır. Gerek eserin Farsçasında gerekse Türkçesinde müellifler, “Bu kadar süslü bir düğüne bu derece süslü bir anlatım yaraşır.” düşüncesiyle hareket etmişler; eserlerini gökyüzünün yıldızları, yeryüzünün çiçekleri ve havadaki kuşlarla süslemişlerdir. Aslında bu süsler, müellifler tarafından Rızâ Kulı Han’a ve Fatma Begüm’e takılan zinet eşyası mahiyetini de taşımaktadır. Bu vesileyle Türkçeye inşâ üslubuyla yazılmış mensur bir sûnâme kazandırılmıştır.

Mehmed Mihrî, tercümesinde Mîrzâ Mehdî Han’ın kullandığı Farsça kelimeleri ve tamlamaları birebir tercih etmiştir. Tercümenin anlaşılır bir metin olması beklenirken Mehmed Mihrî de kendi metninin anlaşılır bir hâlde olmadığını düşünmüş olsa gerek -yine Mîrzâ Mehdî Han’ın etkisinde kalarak- dipnotlarla eseri anlaşılır bir hâlde getirmeye çalışmıştır. Bu tutum dahi eserin anlaşılmasını kolaylaştıramamaktadır. *Terceme-i ‘Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*’ın tamamında tercih edilen kelimelerle *Dürre-i Nâdire*’nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulı Mîrzâ* bölümünde tercih edilen kelime kadrosu, büyük oranda aynıdır. Bu hâl, her iki eserin karşılıklı okunması durumunda tespit edilebilmektedir. Aşağıda her iki metinde aynı bahsin geçtiği satırlar örnek olarak kaydedilmiştir:

“[6] Gül-güne-i hâmd-i bî-kıyâs ki ‘izâr-ı ‘Azrâ-yı¹ varakı ber-zîbâ vechle gül-gün ve gâze-i² şükr ü sipâs ki ‘arûs-ı dil-ârâ-yı şafhayı ber-aḥsen şüretle zîver-nümün ider. [7] Cemâl-i cemîl-i Ḥazret-i zü’l-celâle cedîr ü aḥrâdır ki...” (Mehmed Mihrî, (nd): 6-7)

“[110] Gül-güne-i hâmdî ki ‘izâr-ı ‘Azrâ-yı varak-râ ber-zîbâterîn vech-i gül-gün nümâyîd ü gâze-i³ şükrî ki ruḥsâre-i ‘arûs-ı dil-ârâ-yı şafḥa-râ be-nîgüterîn şüretî ârâyîd. Sezâ-vâr-ı Cemâl-i cemîl-i Ḥazret-i zü’l-celâlîst ki...” (Mîrzâ Mehdî Han, 1876: 110)

1.3. Terceme-i ‘Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han’ın Sûnâme Olma Özelliği

Sûr-ı arûs, *sûr-ı velîme*, *sûr-ı cihâz* isimleriyle de anılan evlilik sûnâmeleri, izdivaç münasebetiyle yapılan şenlikleri ve kutlamaları tasvir ederler (Arslan, 1999: 1). Türk edebiyatında manzum ve mensur birçok sûnâme kaleme alınmıştır. Osmanlı sahasında yazılan ilk sûnâme, Gelibolulu Mustafa Âlî’nin 1582’de III. Murad’a sunduğu, III. Mehmed’in sünnet düğününü konu edinen *Câmî’u’l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* isimli mesnevîsidir. Türk edebiyatında mensur sûnâmeler sade nesir, orta nesir ve süslü nesir olmak üzere üç nesir türüyle de yazılmıştır. Prof. Dr. Mehmet Arslan’a göre Osmanlı sahasında 13 adet mensur sûnâme yazılmıştır. Bu sûnâmelerde yer yer manzum parçalar da bulunmaktadır. 1720 yılında

¹ ‘Azrâ: Vâmîk’ın ma’sûkasının ismidir. Nasıl ki Şeyh Sa’dî buyurur:

[Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

Kesî melâmet-i Vâmîk koned be-nâ-dânî

‘Azîz-i men ki nedîdest rû-yı ‘Azrâ râ

(Azizim! Azra’nın yüzünü görmeyen, Vamık’ı cahilce ayıplar.)

² Gâze: Kadınlar yüzlerine sürerler dört eczâdan müretteb bir ‘ilâcdır.[Gâze kelimesinin açıklamasında “sürerler” kelimesi sehven şad harfiyle yazılmıştır.]

³ Gül-güne vü gâze müterâdifend. Her dü ser ḥîst ki zenân ber-rû mîmâlend. [Gülgüne ve gaze eş anlamlı olup her ikisi de kadınların yüzlerine sürdükleri kırmızılıktır.]

gerçekleştirilen bir sünnet düğününü konu edinen *Vehbî Sûrnâmesi*, Klasik Türk edebiyatının en süslü nesirleri arasında yer almaktadır (Arslan, 1999: 24). *Dürre-i Nâdire* de Fars edebiyatının en ağdalı nesirleri arasında tavsif edilmektedir. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünün Türkçe tercümesi olan ve mensur bir sûrnâme özelliği taşıyan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, tercüme olması itibarıyla Anadolu sûrnâmeleri arasında zikredilmemiştir. Bununla birlikte *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, *Vehbî Sûrnâmesi* ile karşılaştırıldığında onun da süslü nesirle yazıldığı görülecektir:

Yevm-i mezbûr aḥşâmı ki leyletü'l-cum'adur, fişek şenligi fermân buyurulmagın evvelâ dervâze-i sâye-bân-ı âl-gün-ı âsumânda kanâdil-i nücûm, şu'le-i kudret-i İlâhiyye ile sûzân ve fişeng-i zemîn-fürûz-ı mâh-tâb, fetîle-i kâr-gün-ı şeb-i târ ile kemâ-hî fûrûzân oldukda... *Vehbî Sûrnâmesi* (Arslan, 1999: 25).

Farṭ-ı ğınâdan her bir fakîr ḥişâr-ı rûz-gârda lû'lü-i şeh-vârdan şâdurvân-ı 'azîbü'l-cereyânı î'mâl ve evc-i nevâda herbir bî-nevâ taht-ı fâḳdîs-i kâ'inâtda âyîn-i ḥüsrevî⁴ ve de'b-i dîrîn-i bezm-i Cemi kurup nûş-ı şarâb-ı dâfi'ü'l-melâl eyler. Ve çâr-güşe-i aḳtâr-ı âlemde kânûn-ı 'ayş u neşâṭ âmâde ve terennûm-sâz ve evḳât-ı ḥamse cihât-ı sitte-i heft-iḳlîmde erġanûn-ı sürûr-ı bülend-âvâz ve gönülleri te'sîr-i [23] âlâmdan âzâde vü bî-bâk ve maştaba-i cihânda revnaḳ-ı bâde-i serşâr ile ser-mest ü feraḥ-nâk... (*Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, (nd): 22-23).

1.4. Dürre-i Nâdire Müellifi Mîrzâ Mehdî Han Hakkında

Mîrzâ Mehdî Han'ın doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Bugünkü İran-Türkmenistan sınırında ve Hazar Denizi yakınındaki Esterabad/Gürgen şehrinde doğmuş olması münasebetiyle Esterabadî/Asterabadî künyesiyle anılmaktadır. Babası Muhammed Nasîr Esterabadî'dir. Mîrzâ Mehdî Han, tanınmış bir aileden gelmektedir. Arapça ve Farsçayı ana dili Türkçe kadar iyi bilmektedir. Bazı kaynaklarda *Kevkeb* veya *Kevkebe* mahlasıyla şiirler yazdığı ifade edilse de kendisi bu durumdan hiç bahsetmez. Devlet dairelerindeki görevi, Safevî Şah Hüseyin (1694-1723) ve II. Tahmasb dönemine kadar uzanan Mîrzâ Mehdî Han'ın yıldızı Nâdir Şah'la parlamış onun münşisi ve başdanışmanı olmuştur (1730). Bugünkü anlamıyla Avşarlılar Devleti'nin cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği görevini yürütmüştür. Nâdir Şah'ın seferlerinde ve savaşlarında bulunmuş olması, onun yazdıklarının birincil kaynaktan bugüne ulaşmasını sağlamıştır. 1762-1769 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir (Heyet, 2021: 14). Eserleri şunlardır: 1. *Dürre-i Nâdire* 2. *İnşâ-nâme veya Münşeât* 3. *Senglâh* 4. *Târîh-i Cihan-güşâ-yı Nâdirî*.

1.5. Mehmed Mihri'nin Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Mehmed olan Mihri, 1849 senesinde Kerkük'te doğmuştur. Babası Molla İbrahim Efendi'dir. Hayatının ilerleyen yıllarında "Hariciye Terceme Odası"nda sıklıkla kullanacağı Arapça ve Farsçayı Kerkük'te öğrenmiştir. 15 yaşında İstanbul'a gelerek Mustafa Fâzıl Paşa'ya intisap etmiş onun çocuklarının hocalığını yapmıştır. 19 yaşında Terceme Odası'nda göreve başlamıştır. Mehmed Mihri, 1877 senesinde İran'ın Hoy şehrine şehbender olarak tayin edilmiştir. 1881-1882'de İstanbul'a dönmüştür. Hamisi Mustafa Fâzıl Paşa'nın vefat ettiğini

⁴ Nâm-ı laḥnî. *Dürre-i Nâdire*; s. 119.

öğrendikten sonra Mısır'a gitmiştir. 1884'te Mısır'da *Et-Tuhfetü'l-Abbâsiye Li'l-Medreseti'l-İlliyyeti't-Tevfikiyye* isimli eserini Mısır Prensi Abbas'a ithaf etmiştir. İstanbul'a döndükten sonra 1897'de tekrar "Hariciye Terceme Odası"nda çalışmaya başlamıştır. 1909 senesine kadar Mısır, Sudan, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere geziler yapmış ve bu seyahatlerin birçoğunu kitaplaştırmıştır. Mehmed Mihrî'nin 1915'ten sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Eserleri şunlardır: 1. *Cülûs-nâme-i Sultân Abdülhamîd Han-ı Sâni* 2. *Dîvânçe* 3. *Fenn-i Bedî* (*El-Eserü'l-Celîl Fî Medhi Alâ İsmâ'il*) 4. *Et-Tuhfetü'l-Abbâsiye Li'l-Medreseti'l-İlliyyeti't-Tevfikiyye* 5. *Hac Yolunda* 6. *İlaveli Güldeste, Muharrerât-ı Resmîyye ve Gayr-ı Resmîyye* 7. *Kitâbü't-Tuhfetü'l-Behiyye Fî Lisân-i'l-İngilizî Ve'l-Fransevî Ve'l-'Arabî Ve't-Türkî* 8. *Mu'allim-i İnşâ* 9. *Mu'allim-i Tercüme Ez-Fransevî Be-Türkî* 10. *Muhtasar Sarf-ı 'Osmânî* 11. *Rehber-i Lisân* 12. *Sûdan Seyahat-nâmesi* 13. *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* (Arslan, 2020: e-kaynak).

1.6. Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'ın Sebeb-i Telifi ve Takrizleri

Kerküklü Mehmed Mihrî, *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* 'ın baş kısmına yazdığı (s. 1-3) sebeb-i telif mahiyetindeki manzum-mensur girişte *'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* 'ı neden tercüme ettiğini izah etmektedir. Mehmed Mihrî'nin bu bölümde müellif olan Mîrzâ Mehdî Han'ı anmakla birlikte asıl kaynak eser olan *Dürre-i Nâdire*'yi zikretmemesi ve *'Arûs-nâme* 'yi müstakil bir esermiş gibi değerlendirmesi dikkat çekici bir husustur. Mehmed Mihrî,

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

Zihî hüceste 'arûs-ı cemîl-i zîbâ kim

Sezâdır ehl-i ma'ârif aña ola dâmâd

Mısralarıyla Mîrzâ Mehdî Han'ın *'Arûs-nâme* 'sini överek *'Arûs-nâme* 'nin "Çok uğurlu, çok güzel ve zarif bir gelin olduğunu, bilim/ilim ehlinin ona damad olmasının kaçınılmaz olduğunu" ifade etmektedir. Mehmed Mihrî, *'Arûs-nâme* 'nin asıl/kaynak metninin Farsça olduğunu da vurgulamaktadır. Mehmed Mihrî, ilim ehlinin *'Arûs-nâme* 'ye dikkatle bakmaları hâlinde bu eserde birçok belagat ve fesahat unsuruna rastlayacağını yazmaktadır. "Benât-ı ebkâr-ı efkâr"ın *'Arûs-nâme* 'ye yerleştirildiğini ifadeyle bu eserin "bikr-i fıkır/bikr-i mazmun/daha önce söylenmemiş imaj" unsurlarıyla memlu olduğunu belirtmektedir. Kerküklü Mehmed Mihrî, sebeb-i telif mahiyetinde yazdığı satırlarda anlamı kuvvetlendirmek için -tıpkı Mîrzâ Mehdî Han'ın *Dürre-i Nâdire* 'de yaptığı gibi- Rahman Suresi'nin *Mütteki'îne 'alâ rafrafîn huḍrin⁵* ayetini iktibas etmiştir. Aşağıdaki Farsça manzumeyle Mîrzâ Mehdî Han'ın *Dürre-i Nâdire* 'deki mensur metin içinde Farsça manzume verme usulünü takip de ederek *'Arûs-nâme* 'yi Türkçeye niçin tercüme ettiğini açıklamaktadır.

[Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül]

Hürûfeş çü zülf-i bütân-ı Çigil

Heme cā-yı cān est ü me'vā-yı dil

Ma'ânîş der-zîr-i ḥarf-i siyāḥ

Dıraḥşān çü ḥurşîd ü rüşen çü māh

⁵ "Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar (nimetlenirler)."; Rahmân, 55/76.

Onun/ 'Arûs-nâme'nin harfleri Çiğil güzellerinin zülfü gibi, her yeri gönül sığınağı ve candır. Manaları siyah harf[ler]in altında, güneş gibi parlak ve ay gibi aydınlık[tır].

Kerküklü Mehmed Mihrî, "Bu nefis risalenin/ 'Arûs-nâme'nin Türkçeye tercümesinin vatan gençlerine küçük bir hizmet olacağını düşünerek ve ilim ehline naçizane bir hatıra olarak" 'Arûs-nâme'yi Türkçeye çevirdiğini belirtmektedir (s. 2).

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]
Benât-ı bîkr-i Mehdî Hân benûn-ı fikr-i şab'ımla
İdüp haylî zamân yek-dîgere i'tâ-yı remz ü râz
Taşarruf eyledi âhîr benûn-ı fikr-i çâlâkim
Bisât-ı şafha-i kırtâsda bi'l-yümni ve'l-i'zâz

Mîrzâ Mehdî Han'ın 'Arûs-nâme'sinin bîkr-i mazmunları (kızları) benim tabiatımdaki bîkr-i fikrlerle/yeni imajlarla (oğullarımla) uzunca bir süre fikir teatisinde bulundular. En sonunda keskin fikrim (oğullarım) ('Arûs-nâme'nin kızlarını) sayfaların (döşegin) üzerinde uğurlu ve şerefli bir şekilde tercüme etti.

Mehmed Mihrî'nin sebep-i telif mahiyetinde yazdıklarının akabinde Irak şairlerinden Rızâ Efendi'nin Farsça manzum takrizi bulunmaktadır (s. 3).

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]
'Arûs-ı fikr-i Mehdî Hân ki ender-kişver-i hûbî
Şebistân-ı vişâleş şad hezerân kufl ber-der-dâşt
Nebûd ender-harîm-i hürmetiş bād-ı şabâ mahrem
Biyâmed Mihrî'vü mühreş burîd ü mühr ez-û ber dâşt

"Güzellik ülkesinde Mehdî Han'ın Arûs'unun düşüncesi, kavuşma gecesinin kapısı yüz binlerce kilide sahipti. Yasaklı harem dairesinde sabah rüzgârı mahrem/dost olarak bulunmuyordu. (Mahrem olan sabah rüzgârı onun saygın haremindedir değildi). Mihrî, geldi ve mührünü keserek (mehrini vererek) o kapının kilidini kaldırdı.". *Iraklı Rızâ Efendi*, bu takrizinde 'Arûs-nâme gibi bir eserin ancak Mehmed Mihrî gibi usta bir şair vasıtasıyla Türkçeye çevrilebileceğini ifadeyle mütercimim hakkını teslim etmektedir.

Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'ın ikinci takrizi, Urfalı Muhyiddîn Mahvî Efendi'ye aittir. Mahvî, İran'ın büyük inşâ ustası *Mîrzâ Mehdî Han*'ın 'Arûs-nâme'sinin Farsça olarak yazılmış hayallerle/imajlarla dolu bir eser olduğunu ifadeyle bu eserin Türkçeye dönemin hünerli kalemlerinden "Hâriciyye Terceme Odası" kâtiplerinden Mehmed Mihrî tarafından tercüme edildiğini belirtmekte ve mütercime bunun gibi nice eserler tercüme edebilmesi hususunda dua etmektedir (s. 4). *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ın ikinci takrizinin bulunduğu 4. sayfadan sonraki sayfa (5) boş bırakılmıştır. Bu da bahsi geçen sayfaya da bir takriz yazılmasının tasarlandığı, fakat bunun mümkün olmadığı izlenimi vermektedir.

2. Metin Teşkilinde Gözetilen Hususlar ve Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'ın Transkripsiyonlu Metni

2.1. Metin Teşkilinde Gözetilen Hususlar

Yazma veya matbu eserler üzerine araştırma yapanlar, çoğu zaman bu eserlerin ikinci bir nüshasına ulaşamazlar. Şayet eser *Terceme-i ‘Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*’da olduğu gibi tercüme bir eser ise bu durumda eserin kaynak dilde yazılmış hâlini görüp incelemek, araştırmacılara yardımcı olabilir. Bu çalışmada, *Terceme-i ‘Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*’ın metin teşkilinde karşılaşılan güçlükleri aşmak için *Dürre-i Nâdire*’nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünün Farsça aslına müracaat edilmiştir. Hazırlanan çalışmadan istifadeyi arttırmak ve kolaylaştırmak adına, *Dürre-i Nâdire*’nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümünün sayfa başlıkları ve numaraları çeviri metnin içine köşeli parantezle dahil edilmiştir. *Dürre-i Nâdire*, kısaltması için [DN] kullanılmıştır. *Dürre-i Nâdire*’nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümü, kaynak alınarak yapılan metin tamirleri ve tenkitleri dipnotlarda *Dürre-i Nâdire* ibaresiyle belirtilmiştir.

Mehmed Mihrî’nin *Terceme-i ‘Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*’da kullandığı dipnotlar için transkripsiyon alfabesi kullanılmış; kendi eklediğimiz dipnotlar için bu alfabe, kullanılmamıştır. Mehmed Mihrî’nin metinde parantez içinde yazdığı, çoğu özel isim olan madde başı kelimeler tarafımızca ilk harfi büyük ve italik olarak dizilmiştir.

Metin tamiri yapılan yerler [] şeklinde gösterilmiştir. Âyetler, Arapça , Farsça şiirler ve ibareler latin harfleriyle yazılmış ve tercümeleri dipnotta verilmiştir. Çalışmanın metni, 19. asır sonlarındaki Osmanlı Türkçesi dil özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

2.2. Metin

[1] Münşî-i bî-naẓîr Mîrzâ Mehdî Han’ın zebân-ı ‘azbû’l-beyân-ı Fârisî üze kaleme aldıkları (*‘Arûs-nâme*) nâme-i belîğ-i meşhûreniñ tercemesidir.

[Mefâ’ilün Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

Zihî hıcceste ‘arûs-ı cemîl-i zîbâ kim

Sezâdır ehl-i ma’ârif aña ola dâmâd

Bağçekapısında Tenbâkûcî Hasan Ağanın dükkânında şatılmağdadır.

Fî’ât 2 gurus.

[2] Mü’ellif-i *Ṭārîh-i Dürre-i Nâdirî* Mîrzâ Mehdî Han’ın zebân-ı şîrîn-beyân-ı Fârisî üze kaleme aldıkları *‘Arûs-nâme* nâm risâle-i belîğasına çeşm-i im’ânla bakılsa gül-zâr-ı cedâvil ve hıyâbân-ı suṭûrında hıram u cevelân iden benât-ı ebkâr-ı efkârı, benûn-ı belâğat-hisân u feşâhat-sehbân ile pister-i safha-i evrâkda *Mütteki’îne ‘alâ rafrâfîn huḍrin*⁶ câ-güzîn oldukları ‘ayân u nümâyândır.

[Fe’ülün Fe’ülün Fe’ülün Fe’ül]

Hurûfeş çü zülf-i bütân-ı Çigil

Heme câ-yı cân est ü me’vâ-yı dil

Ma’ânîş der-zîr-i harf-i siyâh

Dıraşşân çü hurşîd ü rüşen çü mâh⁷

⁶ Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar (nimetlenirler); Rahmân, 55/76.

⁷ Onun harfleri Çigil güzellerinin zülfü gibi,
Her yeri gönül sığınağı ve candır.

İşbu risâle-i neffiseniñ lisân-ı leţâfet-resân-ı Türkiye naql ü tercemesi ebnâ-yı vaţana bir ĥidmet-i nâ-çîz dimek olacağına mebnî, kâşır-âne tercemesine ictisâr idüp nev-resîdegân-ı sebak-ĥvân-ı debistân-ı ma'ârif-cüyâna bir eşer-i kem-ter-âne yâdigâr bırağılmışdır.

Ez'afü'l-'ibâd Meĥmed Mîhrî 'an-ĥulefâ-yı ota-i terceme-i Bâb-ı 'Âlî.

[3]

Li-mütercimihi

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

Benât-ı bîkr-i Mehdî Ĥan benün-ı fikr-i şab'ımla

İdüp ĥaylî zamân yek-dîgere i'tâ-yı remz ü râz

Taşarruf eyledi âĥir benün-ı fikr-i çâlâkim

Bisât-ı şafĥa-i kırtâsda bi'l-yümni ve'l-i'zâz

'Irâk-ĥânedân u 'ulemâ-yı belâğat-'unvân u şu'arâ-yı müşârun bi'l-benânından fażiletlü Rızâ Efendiniñ taķrîz-i belîğasıdır:

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün]

'Arûs-ı fikr-i Mehdî Ĥan ki ender-kişver-i ĥübî

Şebistân-ı vişâleş şad hezerân kufl ber-der-dâşt

Nebüd ender-ĥarîm-i ĥurmeteş bād-ı şabâ maĥrem

Biyâmed Mihrî'vü mühreş burîd ü mühr ez-ü ber dâşt⁸

Urfa ma'ârif-mendân-ı nükte-şinâsânından fażiletlü Muĥyi'd-dîn Maĥvî Efendiniñ taķrîz-i ber-güzîdesidir:

İnşâ-perdâzân-ı Īrândan Mîrzâ Mehdî Ĥanıñ zeban-ı Fârisî üzre âverde-i silk-i taĥrîr eylediği 'Arûs-nâme-i muĥtaşar [4] fî-ĥaddi zâtihi bir eşer-i mu'teber-i ĥayâlât-güster olduğından hüner-nümâyân-ı 'aşrdan Ĥâriciyye Terceme Otaşı ĥulefâsından Mehmed Mîhrî Efendi[-i] Kerkükî nâme-i mezkûruñ lisân-ı 'azbü'l-beyân-ı Türkî ile hey'et-nümâ olmasına himmet buyurmuşlardır. Cenâb-ı Ĥaĥķ Efendi-i mümâ-ileyhi daha bu gibi nice âşâr-ı ber-güzîde tercemesine muvaffaķ eyliye. Âmin.

[5]⁹

[6] Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Ĥan

[110 DN] [Der-Beyân-ı 'Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ]¹⁰

Bismillâhi'r-raĥmâni'r-raĥîm

Gül-güne-i ĥamd-i bî-kıyâs ki 'izâr-ı 'Azrâ-yı¹¹ varâķı ber-zîbâ vechle gül-gün ve ġâze-i¹² şükr ü sipâs ki 'arûs-ı dil-ârâ-yı şafĥayı ber-aĥsen şüretle zîver-nümün ider. [7] Cemâl-i cemîl-i Ĥâzret-

Manaları siyah harf[ler]in altında,

Güneş gibi parlak ve ay gibi aydınlık[tır].

⁸ Güzellik ülkesinin içinde Mehdî Han'ın 'Arûs'unun düşüncesi, kavuşma gecesinin kapısı yüzbinlerce kilide sahipti. Yasaklı harem dairesinde sabah rûzgârı mahrem/dost olarak bulunmuyordu. (Mahrem olan sabah rûzgârı onun saygın haremindedir değildi). Mîhrî, geldi ve mührünü keserek (mehrini vererek) o kapının kilidini kaldırdı.

⁹ Bu sayfa boş bırakılmıştır.

¹⁰ Bu başlık, Mehmed Mîhrî'nin Terceme-i 'Arûs-nâme isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Ĥan'ın Dürre-i Nâdire adlı eserinde bulunmaktadır; s.110.

¹¹ 'Azrâ: Vâmıķ'ın ma'sûķasının ismidir. Naşıl ki Şeyĥ Sa'dî buyurur:

i zû'l-celâle cedîr ü ahrâdır ki *heft-âsmân* harîm-i şun'-ı kudretinde her-heft¹³ ile kendüsini zîb ü ârâyiş virüp mihr ü mâhdan tîte-i¹⁴ muṭallâyı âvîze-i cebîn-i iḳbâl ve duvaḳ-ı mücellâ-yı zer-târı, endâhte-i fark-ı mübâhât ü iclâl itmiş bir şâhid-i rûşen-zamîrdir. Ve *bedr-i tâbân* ḫalvet-serâ-yı şükûh u 'azameṭinde nücûm-ı zâhire-i semânîñ kâmilên bahş-ı revnâḳ u envâr itdigi bir leyl-i bî-veylde perde-nişîn ve çarḫ-ı mükevkebden naḳde-bâf-ı yek-şebeyi¹⁵ başına örtmüş ve atlas-ı gül-düz-ı zerrîni giymiş bir dil-ber-i ḳamer-ṭal'atdır. Ve ṭurra-i Leylâ-yı *leylîñ* müşk-pâş olması şâne-keş-i şun'-ı bî-mişâl-i 'anber-efşânından ve çehre-i nigâr-ı şabîḫü'l-vech-i *bahânîñ* sürḫ-âb-ı şafaḳ ve ibtilâc-ı seffîd-âb-ı şubḫ-ı pür-revnaḳ ile tezyîni çîre-destî-i meşşâta-i 'âṭîfet-i bî-zevâлиндendir. Ve ḫilye-ger-i inâyât-ı bî-ğâyâtı 'arûs-ı *mihr*-i [8] münevverî manzara-i 'âlî-revâḳ sipihr-i berinde her şubḫ tezyîñ virmek için ṭaşt-ı sîmîn-i ufḳ üzere iclâs itdirir. Ve hengâme-i ma'deleti her aḫşâm sitâre-i pertev-feşândan ṭabaḳ ṭabaḳ cevâhir-i zevâhiri resm-i maḫşûş-ı şâbâş üzere fark-ı kevâ'ib-i¹⁶ etrâb-ı¹⁷ türâba serîr ve târik-i mi'cer-i şîr ü şeker-i fecr üzere târ-ı şu'â'-ı Hürşîdden gile-rîz ve [111 DN] [Der-Beyân-ı 'Arûs-ı Rızâ Ḳulî Mîrzâ]¹⁸ taraf-ı ḫudûd-ı ḫûr-veşân-ı felek üzere silk-i Şüreyyâdan 'uḳde-âvîzdir. Şüret-ârâ-yı ibdâ'-ı ḫakîm-ânesi nûrdan zerk-i¹⁹ zerrîn ve şeb-i deycûrdan 'anber-i müşkîni dil-ber-i fitne-cû-yı cihânîñ cübbe vü gîsûsına serpmiş ve mâşıta-i ihtirâ'ı piyâle-i muṭallâ-yı beyzâ-yı pür-zîyâdan ebrû-yı selmâ-yı²⁰ hilâl üzere nûrdan vesme ve leyle-i mikḫalenîñ sevâdından şevâhid-i sinîn ü şühûruñ gözine sürme çekmişdir. *Mihr* zîyâ-güster-i maḫfil-i 'âlû'l-'âl [9] kudretinde dîbâ-yı raḳîḳden ma'mûl bir bâlîn-i zer-târ ve *Keffü'l-ḫazîb*²¹ cennâ-yı gül-gün elṭâfında eşâbi'-i 'arûs-âsâ ḫumret-âşârdur. Ve ṭarum-ı çarḫ-ı çârümde pençe-i *Âfitâb* izdivâc-ı âbâ'-ı 'ulvî²² ve ümmehât-ı süflî²³ ile nigâr-bend olması lâzime-i aḫkâm-ı ḫükm-i şâmîle ve müvellidât-ı mevâlîd-i şelâşenîñ²⁴ meşîme-i 'ademden ten-dâde-i mehd-i şühûd olması muḳtezâ-yı çâlâk-destî-i dâye-i rubûbiyyet-i kâmilesidir. Şüret-ger-i şun'-ı bedî-i *Şavverakûm fe-aḫsene şuverakûm*²⁵ ḫükm-i ḫikem-senc-i 'âlîsînce naḳş-bend-i heyûlâ-yı zükûr u inâş ve çehre-perdâz-ı ḫikmet-efser-i feyz-i refî'î bürḳa'-güşâ-yı mestûregân-ı 'adem-ḫâne-i *Ellezi*²⁶ *Yehluḳukûm fî bütûni ümmehâtikûm ḫalḳan min*

[Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

Kesî melâmet-i Vâmîḳ koned be-nâ-dânî

'Azîz-i men ki nedîdest rû-yı 'Azrâ râ (Azizim! Azra'nın yüzünü görmeyen, Vamık'ı cahilce ayıplar.)

¹² Gâze: Kadınlar yüzlerine sürerler dört eczâdan müretteb bir 'ilâcdır.[Gâze kelimesinin açıklamasında "sürerler" kelimesi sehven şad harfiyle yazılmıştır.]

¹³ Herheft: Yedi eczâdan müretteb kadınlar yüzlerine sürerler.

¹⁴ Tîte: Altundan ma'mûl kadınlar alınlarına ṭaḳarlar.

¹⁵ Naḳde-bâf-ı yekşebe: Ḥarîrden ma'mûl ḡâyet nâzik bir ḳumaşdır ki üzerine altun pulları dikerler.

¹⁶ Kevâ'ib: Memeleri nâr gibi olan kızların cem'idir.

¹⁷ Etrâb: Arḳadaşlar ve hem-pâ olanlar.

¹⁸ Bu başlık, Mehmed Mihrî'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Ḥân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.111.

¹⁹ Zerk: Altun tozına dirler.

²⁰ Kinâye ez-maḫbûb. Dürre-i Nâdire; s.111.

²¹ Keffü'l-ḫazîb: Ḥinnâya ṭutulmuş penbeye beñzer bir yıldızın ismidir.

²² Âbâ'-ı 'ulvî: Yedi gök.

²³ Ümmehât-ı süflî: 'Anâşır-ı erba'a.

²⁴ Mevâlîd-i şelâşe: Ḥayvanât, cemâdât, nebâtât.

²⁵ "Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan."; Mü'min (Gafir), 40/64.

²⁶ Arapça -an-en, yapan. Ayete dâhil değildir.

*ba'di halkın fî zulûmâtın şelâsin*²⁷dir²⁸. Kaşr-ı vesî'-i hestîde ketûdâ-yı [10] rûhuñ hîlâc-ı cism ile olan irtibât-ı muvâlâtı ve ğarq-âb-ı bâlâ-hâne-i vücûdda ahlât-ı erba'anıñ²⁹ hüsni ü leţâfeti cümle-i kavâ'id-i ma'delet, 'avâ'id-i luţf u keremindendir. 'Înâyât-ı 'azîminden her dürlü benât-ı nebât nâm-zed-i hâk-i zemîn ve fażl-ı 'amîminden duhter-i her-nihâl hâmil-i eşmâr-ı rengîndir. Şimşâd-kaddân-ı eşcâr-ı leţâfet-resân, mîve-i hoş-güvârî pîrâye-i ru'ûnet³⁰ iderek ta'lik-i gûş u dest-i mâşîta-i şan'atıyla elbise-i nefîse-i hadrâ-yı lebs u ber-düş itmiş. Ve gönçe-dehenân-ı şükûfe vü ezhâr, bürka'-ı 'ismet ü nezâketi andan âvîze-i nâşiye-i iştihâr eylemiştir.

[112 DN] [Der-Sitâyiş-i Zât-ı Mâlike'l-mülkü Mûte'âl u Na't-ı Muhammed Şalla'llâhü 'Aleyhi ve Sellem]³¹

Naẓm

[Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül]

Zi-ebr efkened kâtre-i sū-yı yem

Zi-şulb âvered nuţfe-i der-şikem

Ez-ân kâtre lü'lü-yi lâlâ koned

Vez-în kâmet-i³² serv-i bâlâ koned

Dehed nuţfe-râ şüret[î]³³ çün perî

Ki kerdest³⁴ ber³⁵-âb şüret-gerî³⁶

[11] *Sübḥâne'l-lezî ḥaleka'l-ezvâce küllehâ mimmâ tünbitü'l-arzu ve min- enfüsihim ve mimmâ lâ-ya'lemün*.³⁷ Ve düşîzegân-ı efkârîñ ârâyiş-i berûdüş u ğavânî-i ebkârîñ zîver-i gerden ü gûşları hilye-i gevher-i girân-kıymet ve menkabet-i cenâb-ı 'âlî-neseb ve ümmî-laḳabdır ki kevneyn anıñ ğâze-kârî meşşâta-i meded ü şefâ'atiyle ârâste ve tekevvün-i hejdeh hezâr nev' 'âlem ve baṭn-ı 'ademden tevellüd-i benî âdem ber-mücib-i hükm-i aḳdes-i *Levlâke levlâke le-mâ ḥalaqtü'l-eflâke*³⁸ ol 'illet-i ğâ'iyeniñ tufeylî-i içâ'atiyle pîrâstedir.

²⁷ Zulûmât-i şülûşe: Meşîme ve rahm ve baṭn-ı mâder ve şulb-i peder. [Metinde şelâşe olarak yazılan kelime dipnotta şülûşe olarak kaydedilmiştir.].

²⁸ "Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor."; Zümer, 39/6.

²⁹ Ahlât-ı erba'a: Sevdâ ve safrâ ve balġam ve demdir.

³⁰ Ru'ûnet: Âdem bön ve şalaḳı ve çolpa olmak.

³¹ Bu başlık, Mehmed Mihri'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Hân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.112.

³² Süretî. Dürre-i Nâdire; s.112.

³³ Süretî. Dürre-i Nâdire; s.112.

³⁴ Kerdâst. Dürre-i Nâdire; s.112.

³⁵ Der. Dürre-i Nâdire; s.112.

³⁶ Doğum bana doğru bir damla attı,
Soy suyu karın içine bir nutfe bıraktı,
O damladan bir inci ninni söyler.

O boy servi gibi yükselir,
O nutfeye peri gibi suret verir.
Suya sureti kim çizebilmiştir?

³⁷ "Toprağın bitirdiklerini, kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çift çift yaratan Allah; her türlü eksiklikten uzaktır."; Yâsin, 36/36.

³⁸ "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım.";

Mehmet Yılmaz'a göre bu sözün uydurma hadis olduğu bildirilmiştir (Albanî, Silsile, 1/7; Aclunî, Keşfü'l-hafâ, 2/164, ancak Aclunî, "Hadis olmasa bile anlamı doğrudur." iddiasındadır. Aliyyü'l-Kârî de Aclunî'ye katılmaktadır. (Yılmaz, 2013: 196).

Ferd³⁹

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

Ger nebüdî zât-ı pakeş âferîneşrâ sebeb

Tâ ebed Havvâ setorden bûdi vü Âdem 'azeb⁴⁰

A'nî nûr-ı pāk ü neyyir-i tâb-nāk-i bihîn ferzend-i mâder-i hāk u mihîn dūd-mân-ı eflāk, *seyyidü veledi âdem ve eşrafü enbiyâ ve seyyidü'l-aşfiyâ 'aleyhi mine's-şalâti ezkāhâ ve mine't-tahıyyâti enhâhâ mādâme'l-işnâni zevcen ve'n-neyyirâni yedürâni hâzîzan ve evcen*.⁴¹ Ve tuhaf-ı tahıyyât-ı şıdk-intimâ ve dürüd-ı dürer-nümâ-nişâr âstân-ı bülend-eyvân-ı çehâr sûtün-ı hilâfet ü efâhim-i tayyibe-i eşlâb-ı risâlet olsun ki 'arûsân-ı 'izz ü şân-ı [12] zât-ı bülend-'unvânları 'ıkd-i devâmde müstedâm ve şüh-ı gîti-firûz-ı mâh-ı harem-serâ-yı hümâyûnlarında bir kenîzek-i kamer-sîmâ nâmdır. Kaşr-ı bî-kuşûr-ı melekûtîñ perde-dâr-ı vâlâ-tebârları anlarıñ ifâ-yı haqq-ı hizmet mücibetü'l-mefharetlerinde taqşîrâtde oldukları ecilden hicâb-ı hacâletde perde-nişîn [113 DN] [Der-Beyân-ı 'Arûs-ı Rızâ Xulî Mîrzâ]⁴² ve tarîk-i rıkkıyyet ü bendegide çâkerân-ı hürriyyet-'unvânları şâyeste-i tezvîc-i hûre'l-'ayındır. Öyle zevât-ı kudsiyyet-âyâtdırlar ki ümmü'l-fesâd u fitne-zâd olan Zâl-i zişt-i dünyâyı talâk-ı selâse ile tatlık itmişler. Ve icâd-ı vücûd-ı cevâdları *'Anberçe-i gevher-i nigâr-ı şeb* ve *Dest-bend-i sîmîn-mâh* ve *Âyîne-i billürîn-i şubh* ve *Tavk-ı tılâ-yı semsî* ve *Huqka-i zerrîn-i*⁴³ *Müşterî* ve *Gül-i mükellel-i ikilî*⁴⁴ ve *Qılâ' u bürûc-ı felek*⁴⁵ ve *Gulâm-ı kenîz-i Zühre*⁴⁶ vü *Behrâm* ve ümmehât-ı 'unşuriyyeyi aña haqqe's-sadâk olarak virilmişdir.

Ba'demâ bu levha-i dil-ârânîñ tezyîn-i şüret-i hayret-fezâsı ve bu şafha-i ferah-bahşânîñ ârâyış-ı çehre-i 'âl[i]-nümâsı ki hüsn-i bedâyi'-beyân ve pîrâyış-ı ruhsâre-i me'ânîsı ki ta'ne-zen-i levha-i cebîn-i zühre-cebînân-ı cihân [13] ve hürûf u nuqâtı reşk-fermâ-yı hatt u hâl-i 'arız-ı hürân-ı⁴⁷ cinândır. Bunlardan murâd odur ki vahdâniyyet-i zât-ı 'azamet-nüşûr-ı Cenâb-ı Hüdâvend'e ve ferdâniyyet-i yegâne-i bî-zevc ü veled *Ellezi*⁴⁸ *Lem yelid ve lem yüled ve lem yekün lehü küfüven ehad*⁴⁹ a muhtaşşdır. Kavâm-ı silsile-i hestî ise kâ'ide-i ber-güzîde-i münâkehayâ menûf ve in'ikâd-ı mülk-i bekâ müzâveceye merbûtdur. Nasıl ki âbâ'⁵⁰ vü ümmehât efrâd u evzâc ve kabûl-i 'illet ü ma'lûl mücib-i huşûl-i 'ağd-i izdivâc u mevâlîd-i selâseniñ netâyic-i şüriyyesi mâde-i kâbile ve kâbile-i mâddiye muhtâcdır. Eger kuvve-i başıra âyine-ğâne-i dîdeniñ verâ-yı

³⁹ Beyt. Dürre-i Nâdire; s.112.

⁴⁰ Eğer onun temiz zâtı yaratılışa sebeb olmaya idi, Ebediyete kadar Havvâ yok olmuştu ve Âdem bekâr (kalmıştı).

⁴¹ "İki kişi (o ikisi) karı koca olduğu ve o iki aydınlatan (ay ve güneş) eksenlerinin zirvelerinde bulunduğu müddetçe temiz ve sonsuz salat ü selamlar, Âdemoğlunun efendisi, peygamberlerin en şerefli ve salih kulların efendisi olan Hazret-i Muhammed'e olsun."

⁴² Bu başlık, Mehmed Mihrî'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Hân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.113.

⁴³ Nev'î ez-gerden-bend-i zerrîn est. Dürre-i Nâdire; s. 113.

⁴⁴ Tâc. Dürre-i Nâdire; s. 113.

⁴⁵ Nev'î ez zîver est ki zenân ber-ser âvîzend. Dürre-i Nâdire; s. 113.

⁴⁶ Kelime, Dürre-i Nâdire'de (s. 113) doğru yazılmış olup 'Arûs-nâme'de hatalı yazılmıştır.

⁴⁷ Kelime, Dürre-i Nâdire'de (s. 113) doğru yazılmış olup 'Arûs-nâme'de hatalı yazılmıştır.

⁴⁸ Arapça "-an -en, yapan"; ayete dâhil değildir.

⁴⁹ "Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur."; İhlas, 122/3-4.

⁵⁰ Kelime, Dürre-i Nâdire'de (s. 113) doğru yazılmış olup 'Arûs-nâme'de hatalı yazılmıştır.

perde-i zücâcîsinde merdüm-i çeşmle hem-âgûş-ı nevâziş olmasaydı dîde-i 'iber-dîde kendü kıurretü'l-'aynının pertevi dîdârıyla tenvîr-i nikâh eylemezdi. Ve perî-zâd-ı müşkîn-nikâb-ı şeb bu köhne kaşır nev-âyende mâh-ı enverle bisât-ı pür-inbisât-ı ittihâdîde hem-hvâbe olmayaydı hâlefü'l-şâdef şubh-ı şâdıkı kenâr-ı âgûşına almazdı. Ve kaçtre-i şehâb-ı nîsân derûn-ı rahm-i şâdefde [114 DN] **[Der-Bezm-i 'İş u Tedârik-i 'İşret]**⁵¹ cây-gîr u nihân olmasaydı baħr-ı peykerândan dürr-i şâh-vâr sâhil-serâ-yı tevellüde çıkmaz. Ve hurşîd-i cihân-ârâ evc-i âsmânda şuhre-i şammâya revnaķ-efzâ olmayaydı [14] eşlâb-ı me'âdinde gevher-i gâltân u Bedaħşânda la'l-i dıraħşân ser-nümâ-yı 'arşa-i şühûd olmaz. Ve nihâl-i nev-resîde yek-dîgere aşlanmaķsızın şemeretü'l-fu'âd eşmâr-ı laţîfe-i sîne-i âmîzişine çekmez. Ve bî-fi'l kuvvet-i mütevellide-i⁵² nevzâdegân, ħubûb-ı mekâmin-i bütûn-ı ħâkdan sâha-i pehnâ-yı 'arza çıkup neşv [ü] nemâ bulmazdı. Binâ'en 'alâ-hâzihi'l-me'âlî bir ân u evân-ı sa'd-iķtirândaki şâhid-i nehâr-ı zülf-i müşkîn elîl-i leylden 'arız-ı mihr-i cihân-tâb üzre ber-ca'd-ı 'anber-nişârı âvîzân u âvîĥte ve Nâhîd-i şabîĥü'l-vech şubh-ı şeker-ĥande ile şekeri şîr-i tebâşîre mezc ü âmîĥte ider. *Şeb-i dil-fîrûzı* yevm-i civânî gibi neşât-ĥîz ve *Rûz-ı behcet-nümâsı* leyle-i vaşl-ı nigâr gibi 'işret-engîz olup *Ėubbe-i ĥadrä* zîb ü zînetde zûlmet-baħş-ı çetr-i tâvus ve *Basî't-i ĥabrâ* kemâl-i feraĥdan reşk-efzâ-yı ĥacle-i 'arûs u *Âftâb-ı cihân-tâb-dâr-ı* sûruñ âmiri ve *Ėamer-i pür-enver müdür-i müdebbiri* ve *Zühre-i zehrâ* zîl-zen ve *Meţâlî'* menâĥas u münâkaşdan ba'îd ve *Evtâd-ı erba'a* çâr-târ-ı meserret bedîd idi. Mâh-ı hâleden dâ'ire-i şetâret çalar. Ve 'Uţarid mürâca'at-ı kâlem ile ĥuţbe-i belîĥa yazardı. Ve ĥurşîd bezm-gâh-ı ţarabı [15] ĥâlet-i germ-â-germ-i şevķe teşvîķ idüp *Behrâm* ise ĥulâm-ı zer-ĥarîde-âsâ kemâl-i âdâb ile ĥîdmet-güzâr ve *Müşterî* 'amâme-i zerrîn-âşâr ve durrâ'a-i envâr ile kendüsine zîb ü ârâyîş virüp şadr-nişîn-i encümen-i pür-mesâr ve *Çarĥ* mınţıkâtü'l-bürûcda sûruñ tedârikât-ı esbâb u vesâ'iline kemer-beste-i zevî'l-iķtîdâr idi. *Keykâvus*⁵³ eklîl-i cevher-bâr-ı meĥĥareti başına koyarak füzûnı zînet-i bezm-âram-ı mişâle iķdâm ve *Süheyl* ehl-i bezm-i ehlen ve sehlen tertîb-i bedî'îyle i'zâz u iķrâm ve [115 DN] **[Der-Bezm-i 'İş ü Tedârik-i 'İşret]**⁵⁴ *Cebbâr*⁵⁵ ⁵⁶ 'aşâ-yı zerrîni eline alup uşûl-i teşrîfât üzre hey'et-i müctemi'anıñ nîzâm u intizâmını iltizâm eylerdi *Delfîn*⁵⁷ [16] kırba-ı⁵⁸ dil-peziiri dūş-ı mübâĥâtına alarak nehr-i Nîl-i 'azbû'l-cereyân-ı felekden mâ'î ĥayât cezĥ idüp teşnegân-ı encümen-gâĥı reyyân ve *Kevâķib-i şehâbı* ebrî renginde beline peştemâl bağlayup şafaķ-ı pür-revnaķıñ piyâle-i leb-rîz-i ĥumâr-engîziyle sipihr-i berîniñ ĥum-ĥabâbından maĥmûrân-ı meclis-

⁵¹ Bu başlık, Mehmed Mihrî'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Ĥân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.114.

⁵² Kelime, *Dürre-i Nâdire*'de (s. 113) doğru yazılmış olup 'Arûs-nâme'de hatalı yazılmıştır.

⁵³ Keykâvus: Bir pâdişâĥıñ şüretine beñzer başında tâc buluna. On beş yıldızdan mürekkebdır.

⁵⁴ Bu başlık, Mehmed Mihrî'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Ĥân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.115.

⁵⁵ Cebbâr: Bir şaĥşa beñzer ki elinde 'aşâ buluna. Otuz sekiz yıldızdan mürekkebdır.

⁵⁶ Ez sûret-i sitâre-i der-âsmân. *Dürre-i Nâdire*; s. 115

⁵⁷ Delfîn: Ĥayvân-ı baħrîdir. Ėarîķleri arķaya alup sâhil-i deryâya necât virir. Ve bir de on yıldızdan mürekkeb bir şaĥşa beñzer ki omuzında kırba buluna ve işbu yıldızlardan dört yıldız Nesr-i tâ'ir 'aķabinde vâķı' olmuş. Ve 'avâm aña şalîb tesmiyye iderler.

⁵⁸ Kelime, ya harfiyle "karye" şeklinde yazılmış olsa da tarafımızca kırba şeklinde okunmuştur. *Dürre-i Nâdire*'de "ĥîķ" şeklinde yazılan kelime, su tulumbası anlamı taşımaktadır; s. 115.

i firdevs mişâli neş'e-i sermedi ile şādān ve 'Avvā'⁵⁹ 60 şalā-yı behcet ü mesārī işāl sākinān-ı 'arş ve resīde-i sem'-i kerrübiyān ve Zübānā'⁶¹ terāne-i ḥalāvet-efzā ile feth-i dehān ve Dūnb şafḥa-i dillerde irāş-ı küşāyış-i bî-pāyān iderdi. *Qalb* gönlnü elden virüp evvel ü āḥir gelen seyircileriñ hücūm u tahaddüşlerinden ilerü tūrarak *Çeng* dā'ire-i şevk çalardı. *Keffū'l-ḥazīb* maḳām-ı i'lān-ı mahzūzātda el çırpardı. *Nesr-i tāt'ir*⁶² bir mevki'-i bî-ḳayd ve fāriḡalbālī⁶³ intihāb idüp *Seffne*⁶⁴ müsā'ade-i şurṭa-i iḳbāl ile bād-bān-ı neşāṭı ve *Gurāb* tekrim ü tevāzu'-ı hevāsiyla bāl ü per-i ṭayerānı gūşād [17] ve *Rāḳış* rakş ile cümle-i 'avālimi ḥurrem ü şād iderek benātū'n-na'ş esbāb-ı vesā'il-i inti'āşī āmāde vü ihzār ve *Qaş'atū'l-mesākīn* zerrīn-külāḥān-ı çarḫı ni'am-ı gūn-ā-gūn ile seyr ü mesār ve *Bātıyye*⁶⁵ isḳā'-i şerbet-i şīrīn-güvār ve *Pervīn* 'ıḳd-ı ittiḥād u muḥāleşat-ı ibtidār ve *Şāḥū'l-mezbūḥ* kendini gösterüp 'arz-ı mübāḥāt u iftiḥār ve *Ennīd* dört gözüyle 'aṭf-ı enzār ve *Ḥāmil-i re'si'l-gūl*⁶⁶ 67 baş ile ḥidmete şarf-ı yārā vü iḳtidār eylerdi. *Re's* farṭ-ı sürū[r] u inbisāṭdan serir-i āsmān ve *Zuḥal* sür-ı pūr-sürürüñ seyr ü temāşāsı ma'razında gūşe-i bām-ı felekde rahıl-ı iḳāmeti kenāra koyup her bir cānibe nigerān ve *Sehm*-i⁶⁸ Felegiñ tīr terkeşi iken ḥayret-i şūret-i temāşādan zaḥm-ḥ'ārān-ı siḥām-ı ḳazā-āsā mu'tād-ı nāle vü fiḡān ve *Zātū'l-kürsī*⁶⁹ işābet-i 'ayn-ı [18] ḥussād yed-i nihādānı mahv u ref' için *Āyete'l-kürsī*-ḥ'ān ve *Mümsikū'l-e'inne*'niñ 'inān-sükūn u muşābereti elden ḳaçırup maḳām-ı taḥrīrde medḥūş u ḥayrān [116 DN] [Der-Beyān-ı 'Arūs-ı Rızā Ḳulī Mīrzā]⁷⁰ ve *Sevābīt* vaḳfe-gīr-i ḥuzūr-ı seyre şebistān ve *Seyyārāt* bedāyi' ü āşāra naşb-ı nigāḥ ide ide lem'a-i ḥayret medār-ı ḳuvve-i nazariyyelerini mahv-ı bî-nişān ve *Sipīhr* hezārān dīde-i beht-i iştīmāl ile ser-gerdān ve *Şems* nihāyet-i feverān-ı neş'e[-i] bî-mişālden sāḥa-i bezm-i dil-ārāma eşrefi-feşān idi. *Ḳamer* şāhid-i zūhre'iyi o rütbe āḡūş-ı ittişāline almışidi ki hilāle mübeddel olsa bile yine kenār-ı āḡūşdan müfāraḳatini cā'iz ü revā ve *Sa'd-ı aşḡar* Müşterī ile bir derece germ-ā-germ nazar-bāzī idi ki arada bir sene mūrūr eyleseydi yine anıñ ḥüsni-i 'ālem-süzından ref'-i dīde-i ḥayret ve temāşā-yı lāyık u sezā görmezdi. *Āsmān* nān-ı pençe-keş-i Āftābı sıcaḳ sıcaḳ tennūr-ı ufḳdan ḳıkarup ḳuşluk ṭa'āmina āmāde vü ihzār ve *Felek-i nīl-gūn* yıldız dānelerinden nuḳulāt-ı zer-ālūdı nişār ve *Āteş-bāz-ı gerdūn* şehāb-ı [19] Şāḳīb-fişegiñ endāḥt ile Māḥdan iş'āl-i mehtāb ve ināre-i nār ve zīnet-baḡş-ı cihān olan *Devrān* tıbāḳ-ı eṭbāḳ-ı sipīhrde ḥablū'l-metīn-i Kehkeşān üzre cān-bāzlık hey'etiyle icrā-yı lu'biyyāt-ı ḥayret-medār iderdi. *Ve leḳad zeyyenne's-semā'e'd-dünyā*

⁵⁹ 'Avvā': Menāzil-i ḳamerden bir menzildir. Ve bir de çok āvāz ider.

⁶⁰ Menzili ez-menāzil-i kamer. Dürre-i Nādire; s.115.

⁶¹ Menzili ez-menāzil-i kamer. Dürre-i Nādire; s. 115.

⁶² Süret-i sitāre. Dürre-i Nādire; s. 115.

⁶³ Kelime, Dürre-i Nādire'de (s. 115) doğru yazılmış olup 'Arūs-nāme'de hatalı yazılmıştır.

⁶⁴ Sefne: Gemi resminde kırk beş yıldızdan mürekkebirdir.

Süret-i ez-sitāre. Dürre-i Nādire; s. 115.

⁶⁵ Bātıyye: Ḳadeh resminde yedi kevkelden mürekkebirdir.

⁶⁶ Ḥāmil-i re'si'l-gūl: Bir ādemoñ şūretine beñzer ki şol ayāḡ üzerinde ḳā'im sağ elinde ālet-i zebḥ ve şol elinde dīv kellesi mevcūd yigirmi altı kevkelden mürekkebirdir.

⁶⁷ Süret-i ez sitāre. Dürre-i Nādire; s.115.

⁶⁸ Sehm: Minḳāru'l-decāce ve neşr-i tāt'ir beyninde vāḳı' oḳ resminde beş kevkeldir.

⁶⁹ Zātū'l-kürsī: Minber şeklinde bir kürsī ve üzerinde ḳadın hey'etiyle ḳā'id bir şūretde on üç yıldızdan mürekkebirdir.

⁷⁰ Bu başlık, Mehmed Mihri'nin *Terceme-i 'Arūs-nāme* isimli eserinde bulunmayıp Mīrzā Meḥdī Ḥān'ın *Dürre-i Nādire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.116.

*bimeşâbilâ*⁷¹ fehvâsınca *Sâbit* ü *Seyyâreden* tenvîr-i meşâ'il ü çerâgân ve *Lu'bet-ger-i cihân* verâ-yı perde-i şebde mâh-ı enver yüzinden gelen oyunu oynayup hezârân lu'biyyât-ı gün-â-gün ile hâşş u 'avâmı şādân ve *Hindû-yı lâ'ib-i şeb* beyza-i beyzâ-yı şubh'dan murğ-ı zerrîn-bâl-i âftâbı çıkarup halka gösterdi. Müşâ'bid-i nîreng-sâz-ı *Fecr* daği bisât-ı hoğka-bâzî-i sipihrde mühr-e-i sîmîn-i nücümü gâ'ib ü nihân iderek hâreket-i şemsden zîr-i hırkadan âteş-i sūzân ve micmere-i firūzânı irâ'e vü nümâyân idüp gâh cîb-i [118 DN]⁷² [Der-Tertîb-i Bezm-i 'İş ü Ârâyîş-i Kelâm]⁷³ ufq-ı Mısrîden zer-i Hürşîdi ihrâc ile hâzîne-dâr-ı mağribe teslim ider ve gâh *Çarh-ı felek-i* sipihr gerdândan eţfâl-ı şûh-ı çeşm-i kevâkibi çarha atardı. *'İşret-gede-i hâkde* bād-ı vezânîñ hûbûb-ı pür-ţarâveti cemerât-ı eţide-i hâşş u 'avâma reşha-nişâr ve *Nesîm-i seher-gâh* ehl-i cihânîñ meşâmına râyiha-i rûh-[20] fezâyı işâl itmekle *Gül* kemâl-i inbisâtdan gömlege şıgmaz. Ve dehân-ı *Gönçe* farţ-ı hâdeden kapanmaz. Ve dîde-i *Nergis* keşret-i şādiden uyhuuya girmez. Ve *Şükûfe* feverân-ı neşâtdan bî-hûş ve *Gül-i katîfe* her yerde devişüp devşünülerek medhûş ve *Benefşe* nâz u istîgnâ ile sâ'id-i simînine yaşlanarak *Gül-i âteşin* daği 'işve vü nâzdan kenâr-ı şahn-ı gül-şene çekilüp gûşe-i ihtifâ'da nâ'im ve *Sûsen* hezârân zebân ile efsâne-h'vân ve *Zât-ı gönçe* gül gül açılıp hürrem ü hândân ve *Şeb-nem* gülûñ tezeyyünâtı içün lû'lü-i âb-dârı deler. Ve *Hüsn-i yûsuf*⁷⁴ hüsn-i Yûsuf gibi 'azîz ve *Zülf-i 'arûsân*⁷⁵ zülf-i 'arûsân gibi dil-âvîz ve *Şanavber* gönîlini elden çıkaran fütâde gibi şifte vü şeydâ ve *Eşcâr-ı mültefite* ilsâk-ı şedd-i niţâk ile hîdmetde pâ-ber-câ ve *'Ar'ar* bezm-i hâşda bir şâhid-i dil-nüvâz-ı büleñd-bâlâ ve *Serv* uşul-i fâhte ile darb-zen olarak *Çenâr* ise her bir cânibe dest-[21] eţşânlığa kıyâm itmiş ve *Bîd-i mecnûn*-ı leylî esâţire-i muţarrâ ile kendüsine tezyîn virmiş ve *Lâle* dâğ-ı derûnundan kömür yakarak şabâ *Tahrîk-i* mirvaħa ile cezb-i hûbûb-ı hevâ ider. Ve *Nesîm-i şubh* evrâk-ı şükûfeden nakl-i serîr ve *Murğ-ı şeb-âheng* akşâm ta'âmını tabh u ihzâr ve *Fâhte* bâl-i zerrîninden tertîb-i bisât-ı zer-târ ve *Tâvus* [119 DN] [Der-Beyân-ı 'Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ]⁷⁶ şemsiyye-i şeh-per-i hümâ-perveriyle fark-ı cihânı minnet-dâr ve her bir *Batîñ* âvâz-ı hâlâvet-sâzı bir ber-batîñ-ı nâşirü's-sürûr ve nağamât-ı ecnâs-ı tûyûr hayret-bağş-ı zevâyâ-yı şu'ûr ve *Dürrâc* terâne-i pür-ibtihâcıyla i'lân-ı terennûm ve *Gurâb* şüret-i garâ'ibde işâ'a vü beyân-ı tegannûm eyler ve *Çekâvek*⁷⁷ bağ-zâr-ı esâci'de âvâz-ı belâbil üzre icâd u ihtirâc-ı nağamât ve *'Andele* şafha-i dillerde def' ü ref'-i şâ'ibe-i 'inâd u seyyi'ât ider. *'ûd* 'uñ şadâ-yı muhriki *'ûd*-ı komarîniñ micmere-i cânlarına bağş-ı şu'le-sûziş eyleyerek *Tezerv*⁷⁸ ise minķâr ile neķķâre vü şafir ile nefir çalar. Lahn-ı mînâ çarh-ı çârûme ser çeker ve *Cuğd* farţ-ı sa'âdet [22] ü ikbâlden libâs-ı sefid ile cılve-perdâz-ı nâz u niyâz olur. *Hümâ*⁷⁹ pirâhen-i hümâyûn ile Tatar gelinleri

⁷¹ "Gerçek şu ki biz yakın göğü kandillerle süsledik."; Mülk, 67/5.

⁷² *Dürre-i Nâdire*'de 117. Sayfa'nın sayfa numarası konulmamıştır. Bununla birlikte 116. sayfanın müşiri 118. sayfada devam etmektedir. Dolayısı ile konu bütünlüğünde herhangi bir aksaklık görülmemektedir.

⁷³ Bu başlık, Mehmed Mihri'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Hân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.118.

⁷⁴ Hüsn-i Yûsuf: Deñiz dibinde mütekevvîn ve müteħaccir dallı budaklı bir nesnedir.

⁷⁵ Zülf-i 'arûsân: Baldırı kara didikleri otur.

⁷⁶ Bu başlık, Mehmed Mihri'nin *Terceme-i 'Arûs-nâme* isimli eserinde bulunmayıp Mîrzâ Mehdî Hân'ın *Dürre-i Nâdire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.119.

⁷⁷ Çekâvek: Serçeden büyük hoş-âvâz bir kuşdur.

⁷⁸ Tezerv: Süğlin kuşu.

⁷⁹ Mürğ-ı devlet. *Dürre-i Nâdire*; s. 119.

gibi kuş tüyünden maşnū⁸⁰ bālīn-i nerme tayanur. Ve *Leglek Leke'l-ḥamdū*⁸⁰ terkīb-i taḥdīşini vird-i zebān ile pā-yi āsāyişini uzadır. Ve Kebk-i derī lisān-ı letāfet-resān-ı Derī⁸¹ ile felek üzere nevā-ḥvān ve *Hūdūd* daḥi kemāl-i inşirāḥ-ı bālden külāhını cevṽ-i semāya ref'e şitābān olur idi. *Kūh-ı pūr-şūkūh* kabā⁸²-yı ḥārā-yı girān-kıymeti giyerek kemāl-i 'azamet ü ihtişām ile etegini beline tākarak kılıç kalkan oynar. Ve *Çeşme-sār-ı emvāc-ı mā'iden libās-ı meḥaret* giyinerek neşr-i cūy-bār-ı iclāl ü zemzeme-i *Māverāū'n-nehn*⁸² sāmi'a-i 'āleme i'lān u iṣāl ider. Farṭ-ı ḡnādan her bir faḳīr ḥiṣār-ı rūz-gārda lū'lū-i şeh-vārdan şādurvān-ı 'azībū'l-cereyānı i'māl ve evc-i nevāda herbir bī-nevā taḥt-ı tākdisi⁸³ kā'inātda āyīn-i ḥüsrevi⁸⁴ ve de'b-i dīrīn-i bezm-i Cemi kırup nūş-ı şerāb-ı dāfi'ü'l-melāl eyler. Ve çār-güşe-i aḳṭār-ı 'ālemde kânūn-ı 'ayş u neşāt āmāde ve terennūm-sāz ve evkāt-ı ḥamse cihāt-ı sitte-i heft-iḳlīmde erḡanūn-ı sürūr-ı bülend-āvāz ve gönülller te'şīr-i [23] ālāmdan āzāde vü bī-bāk ve maştaba-i cihānda revnaḳ-ı bāde-i serşār ile ser-mest ü feraḥ-nāk ve [120 DN] [Der-Bezm-i 'İş u Tarab]⁸⁵ Ḥicāz⁸⁶ u 'Irāk⁸⁷ u nev-rūz-ı 'Arab⁸⁸ ü 'Acem ü muḥālef [ü] muvālef ile āşikār u nihān maḡlūb-ı nāle-i şeb ü āh-ı şeheri ve āhengleriñ ḥāricinde olan maḳām-ı rāst kemāl-i sūzişle üftāde-i nevḥa vü zārī ve kebīr ü şaḡīr şafāhān ve Tācık ü Türk-i Nişābūr şubḥ u mesā maḳām-ı feraḥ-rūziden naḡme-i şehnāza başlıyarak teḥi-maḡzān-ı 'avām ṭanbūr-ı ecvef mişāli nāḥun-ı taḥassürle çeng-zen miḥnet-tırāz ve evc ü ḥazīzde zīr u bem ve çengiñ naḡamātından ṭā'ife-i *Filī* ve *Nihāvend* iñ güşe-nişinleri 'uşşāḳ-ı visāl-dīde gibi terāne-perdāz ve devlet-i kübrā-yı ḥüsrevānī maḳāmında zemzeme-i sürūr ve evezz-i zengüle-bendān-ı Zābül ü Tebrīz şafīr-i nefīr-i sipihr-i berīn ile hem-āvāz u ḥodā-ḥvān naḡme-sāz-ı dil-keş-i raḳş-efken-i kulūb-ı leylī vü şān-ı vādī-i ḥicāz ve naḡme-i selmek-i be-Simāk u semek ve şūriş-i nevā-yı māhdır. Pūr-şūr u maḳām-ı 'aşīrān-ı ḥālet-nüşūr-ı ṭanīn-endāz-ı çarḥ-ı bī-enbāz idi. Miyān-ı 'urūḳ-ı tākda ḥūn der-cūş ve *Piyāle* bintū'l-'ineble hem-āḡuş ve sākī-i meh-liḳā *Ayaḡını* elden kaçırıp medhūş ve *Sebū* ise [24] baş üzerine yuvarlanup ser-ḥoş ve *Bāde* derūn-ı ḥum-ı Felāṭunda bir ḥum-nişīn-i pūr 'aḳl u ḥūş ve zāmīr-i mücellā-yı şurāḥī sāk-ı Belḳīs mesāḳ-ı şarābīñ keşfine *İnnehü şarhun mümerradūn min kavārī*⁸⁹ idi.

Ferd

[Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün]

Zi-cūş-ı⁹⁰ ḥurremī k'ender cihān būd

Zemīn-rā nāzhā ber-āsmān būd⁹¹

⁸⁰ Hamd, övgü sanadır.

⁸¹ Derī, eski Farsçanın ilk hāli ve aynı zamanda bir keklık türüdür. Peygamber (s.a.s), Derī'nin göğün dördüncü katındaki meleklerin dili olduğunu buyurmuştur; Dürre-i Nādire; s. 119.

⁸² Māverāū'n-nehr: Herāt ve Īrān beyninde vāḳi' bir nehr.

⁸³ Kelime, eyvan anlamındadır.

⁸⁴ Nām-ı laḡnī. Dürre-i Nādire s. 119.

⁸⁵ Bu başlık, Mehmed Mihrī'nin *Terceme-i 'Arūs-nāme* isimli eserinde bulunmayıp Mīrzā Meḥdī Ḥān'ın *Dürre-i Nādire* adlı eserinde bulunmaktadır; s.120.

⁸⁶ Şavtī. Dürre-i Nādire; s. 120.

⁸⁷ Şavtī. Dürre-i Nādire; s. 120.

⁸⁸ Şavtī. Dürre-i Nādire; s. 120.

⁸⁹ "Doğrusu bu (zemini) camdan yapılmış mücellā bir köşktür."; Neml, 27/44.

⁹⁰ ḥūş-ı. Dürre-i Nādire; s. 120.

Mazmûn-ı leâfîet-nümûnı silk-i nikâhıñızda mürtebiť ü samť-ı 'aķd ü dâmiñızda münharıť ola.
Fulân fulân.

Sonuç

Bu çalışma neticesinde *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* isimli eserin, Mîrzâ Mehdî Han'ın *Dürre-i Nâdire* yazmasına *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* başlığını altında Farsçayla kaydedildiğı tespit edilmiştir. Osmanlı inşâ nesrinin örneklerinden olan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'daki okunamayan kelimeler ve muğlak ifadeler eserin Farsça aslına müracaat edilerek bir nevi tenkitli metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir sûrnâme özelliğı taşıyan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*'ın kendisi gibi mensur bir sûrnâme olan *Vehbî Sûrnâmesi*yle mukayesesi yapılmış ve sûrnâmeler içerisindeki yeri ve önemi ortaya konulmuştur.

Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han'daki ayet ve manzumelerin kaynakları tespit edilerek tercümeleri dipnotlarda verilmiştir. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümüyle bu bölümün Türkçe tercümesi olduğı anlaşılan *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* arasındaki ifade, üslup benzerlikleri ve farklılıkları her iki eserden örnekler verilerek araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. *Dürre-i Nâdire*'nin *Der-Beyân-ı Arûs-ı Rızâ Kulî Mîrzâ* bölümüyle *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han* eserleri arasındaki organik bağ, her iki eserin birlikte okunması suretiyle ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Arslan, M. (2020). "Mehmed Mihrî, Kerküklü", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmed-mihri-kerkuklu>. Erişim tarihi: 01.01.2025.
- Arslan, M. (1999). *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Heyet, M. R. (2021), *Mirza Mehdi Han Esterabadi Senglah Mebaniyül Lugat ve Kitabül Elif*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Mehmed Mihrî, Kerküklü (Tarihsiz). *Terceme-i 'Arûs-nâme-i Mîrzâ Mehdî Han*, İSAM Kütüphanesi, Yer: 891.5 MİR.A, Demirbaş: 178810.
- Mîrzâ Mehdî Han (tarihsiz). *Târîh-i Cihângüşâ-yı Nâdirî (Dijital Neşir)*, İsfahan: Merkez-i Tahkîkât-ı Râyâneî Kâimiyye İsfahan, <http://dl.persianpdf.com/tarih/tarikhe-naderi.pdf> Erişim tarihi: 01.02.2025.
- Mîrzâ Mehdî Han (1293/1876). *Dürre-i Nâdire*, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, Numara: 201603962.
- Özcan, A. (2006). "Nâdir Şah", *DİA*, C.32, s. 276-277. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Shahed, B. (2016). *Dürre-i Nadirî'ye Göre Nadir Şah ve Dönemi (Tercüme ve Değerlendirme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Sümer, F. (1991). "Avşarlılar", *DİA*, C.4, s. 164-166. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yayınları.

⁹¹ Cihanın içinde coşkunluk ve mutluluk oluştu, Gökyüzünün üzerinde ve yerde naz oluştu (Yerden göğe kadar nazla doluydu).